

öltenni tudunk kérdéseket, s valóban életbölcesség kell ahhoz, hogy valaki elmeditálgatva rajtuk, ne adjon választ. Veres Péternek ezért van igaza ebben a könyvben.

Szakproblémák fölvetése csak hiúság lenne, mert a könyv nem ezekre ösztönöz. Ha az író, belepillantva a történelem homályába, képes meglátni és megláttatni mai magunkat, ha a múlt problémáin töprenkedve mai mivoltunk kérdéseit idézheti elénk, a mi bölcösségünket és a mi balgatagságunkat ere-

deztetheti mélyes mély gyökerekből, nem végzett haszontalan munkát. Veres Péter sohasem volt a múlt embere, és sohasem lesz az. Könyve sem a múltat firtatja, hanem a jelent, s a mi vétkeinkre ad felmentést egy élet tapasztalatán érett humánumával: Bölcsék vagy balgatagok voltak őseink? Hát nem lehet az ember egyszerre mindkettő? Hát nem az az ember, aki egyszerre mindkettő? (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1968.*)

KULCSÁR PÉTER

ILLÉS BÉLA: A PEMÉTEI CSODA

A Szépirodalmi Könyvkiadó tízéves munkája zárult le, amikor megjelent Illés Béla legújabb, összegyűjtött műveinek befejező kötete. A mintegy fél évszázados írói munkát felölelő sorozat utolsó darabját hasonlóképp ötven év terméséből válogatta Jászberényi József. Mint alcíme jelzi: „Kiadatlan és új elbeszélések, kisregények, arcképvázlatok, színművek” jutnak az olvasó kezébe. A felsorolást tovább bővíthetjük, olvashatunk memoárt, történelmi riportot, sőt egy valódi — eredetileg nem magyarul írt — mesegyűjteményt is Gellért György szép fordításában. Ezen belül a kisregények skálája is igen széles: a lírai hangú, erősen szubjektív *Doktor Utrius*-tól a dokumentumszerű *Új esztendő-n át a 339-es szoba* megkapó, objektív önmegfigyeléséig vezet a sor; s hasonlóan árnyalt a válogatás novellaanyaga is.

A kötet tematikája rendkívül sokrétű. A szerző figyelemmel kíséri századunk szinte valamennyi, történelmi szempontból jelentős eseményét. A sorsdöntő fordulatokról nem kívülről számol be, hanem — s ezt vátozatos, már-már kurióznak tekinthető életútja teszi lehetővé — a szemtanú értékes meglátásait írja le. Az elnyomástól és babonáktól terhes rutén falu világából a forradalmat váró Pestre, az első világháborúba, a Tanácsköztársaság eseményeibe, majd a bécsi emigráns világ bizarr légkörébe vezet útja. Ebben az időben tudatosodik eszmei hovatarozása, feladatát mind világosabban felismeri. Aktív részese lesz a csehszlovákiai magyar munkásság körében meginduló politikai erjedésnek, irodalmi életnek. Alkotói vénája itt és a szovjetunióbeli években teljeseedik ki, s míg ekkor főleg az írásnak él, addig a második világháború alatt, s különösen Budapest felszabadítása idején elsősorban aktív katoná, és csak rövid terje-

delmű riportok írására van lehetősége. Ez a mozgalmas életút újra lepereg szemel előtt a Kútvolgyi Szanatórium betegszobájában. A különböző évek eseményei, sőt írásai is ekkor összefüggő egészé válnak, s az olvasó nem tudja magát kivonni az alól a nosztalgia alól, amit a betegágy tehetetlensége miatt érez a szerző.

A *Kárpáti rapszódia* és a *Honfoglalás* kapcsán Diószegi András már kimutatta az eposzi teljességre törekvő alkotói szándékot. Ezt bizonyos fokok a *Pemétei csoda*-ról is elmondhatjuk. A kötetre utólag visszagondolva nem különböző műfajú művek együttese jut eszünkbe; a novellákat, kisregényeket és drámákat egy történelmi riportzásban, szocialista irodalmunk kialakulásának krónikájában, sajátos önvallo-más-sorozatban, sőt egy ezekből kiemelkedő, szinte eposzi jellegű önéletrajzi regényben látjuk feloldódni, ahol a szerző állandó jelenléte biztosít egy- séget.

Ez a kötet is bizonyítja, hogy kevesen ismerik Illéshez hasonlóan a század eleji Magyarország, sőt egész Kelet-Európa társadalmi keresztmetszetét. A lengyel, a román, a rutén, a magyar paraszt, az elnyomó kereskedői és papi világ, a haladó értelmiség, az emigráció félbolond filozófusa, anarchistája és forradalmára, az öntudatosuló proletár, a szovjet katoná jelenik meg a könyv lapjain. Illés jól ismeri őket, s csak néhány vonásra van szüksége típusá formálásukhoz. A róluk alkotott ítélet kizárólagos alapja a humanizmus, ennek vállalása a kötet írásainak legfőbb eszmei jellemzője. Ebből a szempontból szereplői élesen polarizáltak; ha vállalják, elnyerik az író rokonszenvét, ellenkező esetben az olvasó sem sajnálja vesztüket, mint ahogy Illés egész életművére is ez áll.

A különböző műfajú írások egységes

összhatása mellett csak a tudatos figyelő veszi észre az alkotói stílus változásait: ahogy a századforduló realista hagyományait, anekdotikus szerkesztő-és elbeszélő módszerét, a nyugatosok csillogó technikáját, a bécsi emigráns évek avantgardját, a kibontakozó — néha naturalisztikus — proletár- és dokumentumirodalmat az új, egyetemes stílusban, a szocialista realizmusban feloldja. Nem veti el a régebbi eredményeket, de mindig csak azokat használja fel, amelyek írói céljának, egy már-már radikálisnak mondható alkotói demokratizmusnak megfelelnek. Egyrészt a groteszk, az elidegenítés, a fantasztikum ábrázolása, expresszivitás és szubjektívizmus; másrészt tabló- és montázszerűség, jól időzített vágások, gyakori ritmusváltás az, ami igen higgadt, letisztult ábrázolási módszerében feloldódik, időnként a forradalmi romantikának rendelődik alá.

Mivel életművi sorozatról, s annak jól sikerült, szintézist adó zárókötetéről

van szó, szükséges néhány szót szólni a szerkesztő munkájáról. Helyes volt a teljességre törekvő kiindulási elv, miszerint a szerző új és eddig publikálatlan művein kívül a csak idegen nyelven megjelent és az olvasó számára ma már nehezen hozzáférhető műveit is összegyűjtötte. Kifogásolható viszont a kötet végén levő jegyzetanyag ilyen jellegű összeállítása, melyben a szerkesztő egyszerűen összegzi az átvétel alapjául szolgált folyóiratokat. Ehelyett célszerűbb lett volna egyenként, a novellák sorrendjében, tehát cím és dátum szerint is megjelölni azok pontos forrását. Módszere elégtelenségét egy esetben a szerkesztő is érezte, amikor az 58. lapon külön jegyzetben jelölte meg a forrást.

A kötet végén levő *Bibliográfia* Illés Béla 1950—1968 között megjelent műveit tartalmazza. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1968.*)

SZÖCS FERENC

MOLNÁR GÉZA: VASÁRNAP MINDIG ESİK AZ ESŐ.

A kezdő és befejező helyzet azonos-sága keretbe foglalja a cselekményt: vasárnap van, esik az eső; Mádi István, a kiváló, de lapjától eltanácsolt publicista vonaton utaztában eltöpreng a történeteken. A külső szituáció ismétlődése kontrasztos, a különbség kiemelésére szolgál. A két utazás közt valóban lényeges tartalmi eltérés van. A könyv elején Megyervárra érkező és a végén onnét távozó Mádi István sok tekintetben más ember.

A változás — amit egy közbeeső esős vasárnap, a várszegi út, az Edinával kibontakozó kapcsolat indít el — nem jelent gyökeres fordulatot, nagyarányú jellemformálódást. Nem hozza magával a nézetek és a magatartás alapvető átalakulását, az alig észrevehető áttételeken keresztül mégis egyéniséget és életsorsot nagyban befolyásoló, fontos kihatású tényezővé válik.

A Megyervárra helyezett Mádi értékes ember, nemcsak kommunista múltja, világnézete, munkája, tehetsége miatt, hanem erkölcsi elvei alapján is. A kudarcot, ami házassága felbomlásával és más laphoz való áthelyezésével érte, mégis jórészt saját magának köszönheti. Értékes azért is, mert magánéleti és közéleti veszteségeinek okait egyaránt önmagában keresi és találja meg. Mégpedig akkor, amikor a megyervári élet néhány jelenségével, a különböző ér-

dek-összefonódások, látható és láthatatlan összeköttetések láncolatával (poitiers-i út, ÉJAV-ügy) szembeni magatartását átgondolva olyan dilemma elé kerül, ami egész erkölcsi nézetrendszerének szigorú revíziójára kényszeríti. Arra a felismerésre jut, hogy nem lehet büntetlenül feladni az elvet egészen apró, jelentéktelennek látszó dolgokban sem, mert ez végül is oda vezet, hogy az ember apránként kiárusítja az eszmét, elárulja forradalmár önmagát. Nem szabad felelőtlenül vagy kényelmességből elsiklani semmiféle igazságtalanság fölött — még akkor sem, ha a bátor kiállás esetleg személyes hátrányokkal jár —, mert a hallgatóságos tudomásulvétel is azt eredményezi, hogy objektíve „betársult a buliba”. A szocialista erkölcsben már ez a passzív szemet hunyás is azt jelenti, hogy a „rokonok”-szerű manipulációk aktív erkölcstelenjévé válik. (Nem véletlenül említődik meg a műben többször is Móricz regénye.)

Molnár Géza könyvének alfája és omegája éppen ebben van: a látszólag nüanszbeli eltérések, apró erkölcsi engedelmények súlyos morális következményeinek ábrázolásában, a kis igazságok feladásának erkölcsromboló kihatásában, az apró részlet és a nagy egész összhangjának kiemelésében. Hőse így fogalmazza meg ezt a problémát: „Az